

Gure Autonomia

1. Zer estatu mota da Espainia?
2. Nolako da Espainiako lurralde-antolaketa?
3. Zer da autonomia-estatutua?
4. Zer da Euskal Autonomia Erkidegoa?
5. Zein dira gure Estatutuaren ezaugarriak?
6. Zer da Kontzertu Ekonomikoa?
7. Zein dira Euskal Autonomia Erkidegoko erakunde nagusiak?
8. Zein izan da Euskal Autonomia Estatutuaren bilakaera?
9. Zein izan dira Euskal Autonomia Erkidegoko lehendakariak?

HIZTEGIA

1. Zer estatu mota da Espainia?

1978ko **Konstituzioak** zuzenbide-estatu sozial eta demokratiko gisa definitzen du Espainia. Estatuak gizarte bidezkoago bat lortzeko esku hartzen duelako da estatu sozial bat. Herritarrek gobernantzan parte hartzen dutelako da estatu demokratiko bat, eta legeak espainiar guztiei ezartzen zaizkielako da zuzenbide-estatu bat.

Espainiako 1978ko Konstituzioaren Atariko titulua:

1. artikulua

1. Espainia zuzenbide-estatu sozial eta demokratiko gisa eratzen da, eta haren antolamendu juridikoaren balio nagusiak askatasuna, justizia, berdintasuna eta aniztasun politikoa dira.

2. Nazioaren subiranotasuna Espainiako herriari dagokio, eta harengandik datozkio Estatuari botereak.

Bestalde, Espainiako 1978ko Konstituzioaren atariko tituluan zehazten den bezala, Espainia monarkia parlamentario bat da eta erregea da estatuburua. Gobernuak edo Parlamentuak berretsi behar ditu erregearen ekintza guztiak. Eginkizun sinbolikoak ditu.

Espainiako 1978ko Konstituzioaren Atariko titulua:

1. artikulua

3. Espainiako estatuaren forma politikoa monarkia parlamentarioa da.

Lurralde-antolamenduari dagokionez, Espainia estatu deszentralizatu bat da, hau da, estatuko erakundeek estatu osoan agintzen dute eta lege batzuk lurralde guztietarako dira. Dena den, autonomia-erkidegoek badituzte euren erakunde propioak. Herritarrek aukeratzen dituzte tokian tokiko gobernuetako eta parlamentuetako kideak. Erakunde horiek botere handia dute beren lurraldeetan. Konstituzioan zehazten dira haien eskumenak.

Espainiako 1978ko Konstituzioaren Atariko titulua:

2. artikulua: Konstituzioak Espainiako nazioaren batasun ezin hautsizkoan hartzen du oinarri, hura izanik espainiar guztien aberri erkide eta banaezina; Konstituzioak aitortu eta bermatu egiten du Espainia osatzen duten nazionalitate eta herrialdeen autonomia-eskubidea, bai eta horien guztien arteko elkartasuna ere.

2. Nolakoa da Espainiako lurralde antolaketa?

Lurraldeari dagokionez, Espainia autonomia-erkidegotan, hiri autonomotan, probintzian eta udalerritan antolatzen da.

· Espainian 17 autonomia-erkidego eta 2 hiri autonomo (Ceuta eta Melilla) daude.

· Autonomia-erkidegoak probintzian antolatzen dira; Espainian 50 probintzia daude. Probintzia-diputazioek eta probintzien ordezkari diren beste korporazio batzuek administratzen dituzte probintziak. Uharteek beren administrazioa dute: kabildoak, Kanarietan, eta kontseiluak, Balearretan.

· Probintziak udalerritan antolatzen dira eta 8.100etik gora udalerrri daude, udalek gobernatuak.

Autonomia-erkidegoen antolaketak 1978ko Espainiako Konstituzioan du oinarri; izan ere, autonomia-eskubidea aitortzen eta bermatzen du 2. artikuluan..

Autonomia erkidegoak autonomia politikoa duten lurraldeak dira, hau da, lurraldeko legeak sortzeko eta betearazteko gaitasuna duten lurraldeak dira.

Eskumen batzuk propioak dira, hala nola autogobernu-erakundeen antolaketa edo ingurumenaren babesa.

Beste kasu batzuetan, eskumenak transferitu egiten dira, hau da, estatuak autonomia-erkidegoei eskuordetzen dizkie propioak dituzten botereak; adibidez, justizia-administrazioa.

Eta autonomia-erkidegoen artean Euskal Autonomia Erkidegoa dago, gure autonomia alegia!

3. Zer da autonomia-estatutua?

1978ko Konstituzioan aitortutako autonomia-eskubidea erabiliz, Espainiako Estatuan 17 autonomia-erkidego daude eta horietako bakoitzak bere autonomia-estatutua du, hau da, autonomia-erkidego baten oinarritzko arauak. Lurralde autonomikoaren legerik garrantzitsuena da, eta autonomia bakoitzeko gobernuak ezartzen dituen lege guztiak estatutuaren mende daude. Konpetentziak erkidegoen eta gobernu zentralaren artean banatu ziren.

Autonomia-estatutuetan tokian tokiko autonomiaren izena, hizkuntza eta lurraldearen mugak aipatzen dira, baita erakunde autonomoen izena, antolaketa eta egoitza ere. Horiez gain, gobernu autonomikoaren antolakuntza eta konpetentziak zehatz-mehatz adierazten dira.

Autonomia-erkidegoetako parlamentu autonomoak **Ganbera** bakarrekoak dira eta horien izena autonomia-estatutuetan zehazten da: Parlamentua, Batzar Nagusiak, Batzar Erregionala, Batzarra, Diputazio Nagusia, Gorteak, etab. Aniztasunaren arrazoia oinarri historikoetan bilatu behar da.

Autonomietako parlamentuetan biltzen dira erkidego autonomoetako herri ordezkariak, lurraldeko herritarrek **sufragio unibertsalaren** bidez aukeratuak. Parlamentuetako kideei, gehienetan, parlamentario autonomiko esaten zaie eta beraiek aukeratzen dute lehendakaria.

Parlamentuen funtzio garrantzitsuenak honako hauek dira: erkidegoaren ordezkaritza izatea, herrialdeko aurrekontuak onartzea, botere exekutiboaren lana sustatzea eta kontrolatzea, eta beren konpetentzia direnetan legeak egitea. Konpetentziak ez dira autonomia-erkidego guztietan berdinak izaten, autonomia-erkidego batzuek beste batzuek baino konpetentzia gehiago baitituzte.

Adi! Edozein autonomia-estatuturen erreforma Espainiako Parlamentuak onartu behar du.

4. Zer da Euskal Autonomia Erkidegoa?

Espanian hainbat autonomia daude: Galizia, Katalunia eta Andaluzia dira horietako batzuk.

Euskal Autonomia Erkidegoa ere autonomia bat da. Espainiako azalera guztia kontuan hartuta, % 1,5eko lurraldea hartzen du.

Euskal Autonomia Erkidegoko lege garrantzitsuena Euskadiko Autonomia Estatutua da, 1979ko abenduaren 18an onartu zena.

Euskal Autonomia Erkidegoa hiru **lurralde historikoz** osatuta dago: Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa. Iparraldean Kantauri itsasoa eta Frantziako Estatuko muga ditu, ekialdean Nafarroa, hegoaldean Errioxarekin egiten du muga, eta mendebaldean Kantabria eta Gaztela eta Leonekin.

Estatuek bezala autonomiek ere hiriburu bat eduki behar dute eta Euskal Autonomia Erkidegoaren kasuan Gasteiz da. Eusko Jaurlaritza eta Eusko Legebiltzarra erakundeak egoteaz gain, lehendakariaren egoitza ere bertan dago.

Euskal Autonomia Erkidegoa, zein izen luzea! Errazteko, gehienetan, EAE edo Euskadi izenez ezagutzen da.

5. Zein da gure Estatutua?

Euskal Erkidegoko Autonomia Estatutuak, Gernikako Estatutua izenez ezagutzen dena, EAERI autogobernurako ahalmena ematen dio. Bere eskumen guztiak definitzen ditu eta autogobernu hori zein erakunderen bidez gauzatzeko den adierazten du: Legebiltzarra, Gobernuak eta Lehendakaria.

Aurretik esan bezala, autonomia-erkidegoek, oro har, beren gain hartzen dituzte eskumen batzuk; Euskadiren kasuan, Gernikako Estatutuan jasota daude horiek guztiak. Gasteizko Gobernuak agintea du hainbat arlotan; esaterako, osasuna, hezkuntza, hirigintza, politika, nekazaritza, arrantza, enplegua, garraioa (itsas eta ibaietakoak, eta errepedekoa) edota zerga-araubidea.

Azken eskumen horrek Kontzertu Ekonomikoa ezagutzen den antzinako **foru**-sisteman du jatorria. Gainera, Gernikako Estatutuak euskara hizkuntza ofizial izendatzen du.

6. Zer da Kontzertu Ekonomikoa?

Kontzertu Ekonomikoa Espainiako Estatuaren eta Euskadiren arteko akordioa da. Akordio horren arabera, Euskal Autonomia Erkidegoak bere zerga-sistema sortzeko ahalmena du. Beste modu batera esanda, Euskal Autonomia Erkidegoko lurralde bakoitzak erabakitzen ditu herritarrek ordaindu behar dituzten **zergak**, eta horiek kudeatzeaz eta biltzeaz arduratzen da.

Alde batetik, erabakiak lurraldean bertan hartzen direnez, errazagoa da zergak zerbitzu publikoen eta herritarren beharretara egokitzea. Bestalde, Espainiako estatuak ez duenez kudeaketa ekonomikoan parte hartzen, finantza-kudeaketaren emaitza txarrak EAEk bere gain hartzen ditu oso-osorik.

Ekonomia Itunaren funtsezko atala Kupoak da. Kupoak da Espainiako gobernu zentralari Eusko Jaurlaritzak eskumenik ez duen arloetan egiten dituen gastuengatik urtero ordaintzen zaion dirua edo kopurua, adibidez, defentsa-arloan.

7. Zein dira Euskal Autonomia Erkidegoko erakunde nagusiak?

Hauek dira EAEko erakunde nagusiak:

Eusko Legebiltzarra. Gobernua kontrolatu eta aurrekontuak onartzen dituen erakundea da. Legebiltzarkideak sufragio unibertsal bidez aukeratu dira, 4 urtean behin. Legebiltzarra 75 ordezkarik osatzen dute; lurralde bakoitzeko 25ek.

Eusko Jaurlaritza. Legeak betearazteaz eta erkidegoa administratzeaz arduratzen den erakundea da. Lehendakariak eta sail bakoitzerako lehendakariak berak izendatzen dituen sailburuek osatzen dute.

Lehendakaria. Erkidegoaren ordezkari gorena da. Legebiltzarkideek aukeratu dute, eta gobernua osatzeko arduraduna da.

Foru Aldundia. Berez, Espainiako probintzia guztiek dute diputazioa, baina Arabako, Gipuzkoako eta Bizkaiko diputazioak foru-aldundiak dira eta garrantzi handia dute. Foru-aldundi bakoitzak autonomia handia du, eta hirigintzaz, herri-lanez, ingurumenaz eta, batez ere, zergen bilketaz arduratzen dira.

Euskal Autonomia Erkidegoko Auzitegi Nagusia. Euskal Autonomia Erkidegoko erakunde judicial gorena da.

Arartekoa. Herriaren defendatzailea. Hiritarrek berez dauzkaten eskubideak bermatzen saiatzen da. Bestelako botereek hiritarrengan egin litezken abusuen aurka jarduten du.

Nolanahi ere, beste erakunde asko sortu dira Eusko Jaurlaritzak dituen eskumen guztiak kudeatzeko, adibidez:

Emakunde. Gizonen eta emakumeen arteko berdintasuna bultzatzen duen erakundea.

Etxepare Euskal Institutua. Nazioarte-mailan euskara eta euskal sorkuntza bultzatzen duen erakundea.

HABE. Helduei euskara irakastea eta euskararen erabilera bultzatzea du helburu.

IVAP. EAEko administrazio publikoak antolatzeaz eta koordinatzeaz arduratzen da.

Lanbide. Lana bilatzeko prozesuan laguntza eta orientabidea ematen du.

Osakidetza. EAEko osasun-sistema publikoa kudeatzen du.

Osalan. Laneko segurtasun- eta osasun-politikak kudeatzen ditu, laneko arriskuak saihesteko.

SPRI. Euskal industria bultzatzea helburu duen erakundea.

8. Zein izan da Euskal Autonomia Estatutuaren bilakaera?

Lehen proiektua (Eusko Ikaskuntzak egina, 1931)

1931n, Eusko Alderdi Jeltzaleak (EAJ) alkateen mugimendu bat jarri zuen martxan autonomia gauzatzeko, eta **Eusko Ikaskuntzari** eskatu zion estatutu proiektu bat prestatzeko. Proiektua zapuztu egin zen hainbat alderdik zuzenketak proposatu zituztenean.

Bigarren proiektua (Lizarrako proiektua, 1931)

EAJk eta karlistek sustatu zuten. Araba, Bizkaia, Gipuzkoa eta Nafarroa zituen aplikazio-eremuak. Baina Espainiako Parlamentuak ez zuen onartu estatutu hori, eta konstituzioaren kontrakoa zela argudiatu zuen.

Hirugarren proiektua (Batzorde kudeatzaileek egina, 1932)

Arabara, Bizkaira eta Gipuzkoara mugatu zen, Nafarroan ez baitzioten babesik eman. 1933an, proiektu berri batek Nafarroa estatututik kendu, eta hiru probintzietako udal batzarrek onartu egin zuten. Hala ere, urte horretan hauteskunde orokorretan eskuineko gobernu kontserbadoreak irabazi zuen eta estatutuaren onarpena geldiarazi zen.

Laugarren proiektua (1936)

Fronte Popularrak hauteskundeak irabazi zituztenean, gobernuak estatutuaren gaia berpiztu zuen. Estatutuaren onarpena atzeratu egin zen Gerra Zibila hasi zelako. Azkenik, 1936ko urriaren 1ean Autonomia Estatutua onartu eta lehenengo Lehendakaria aukeratu zuten: **Jose Antonio Agirre**.

Bosgarren proiektua (1979-)

1979ko urriaren 25ean, Gernikako Estatutua onartu zen. Horrela, Euskadik bere autogobernua gauzatu zuen Espainiako Konstituzioaren arabera bidezko eskubidea baitzen. Hiru euskal lurralde komunitate historikotzat hartu, eta erabateko autonomia-erkidego bihurtzeko aukera onartu zitzaion, Euskal Autonomia Erkidegoa izenarekin.

9. Zein izan dira Euskal Autonomia Erkidegoko lehendakariak?

1979an Euskal Autonomia Erkidegoko Estatutua onartu zenetik, hainbat lehendakari izan dira Euskal Autonomia Erkidegoko Gobernuan:

Carlos Garaikoetxea Urriza

1980tik 1985era izan zen lehendakaria. EAeko lehenengo lehendakaria izan zen. Garai hartan Autonomia Estatutua eta kontzertu ekonomikoa garatu ziren. Haren agindupean hainbat erakunde autonomiko garrantzitsu sortu ziren; esate baterako, Osakidetza, Ertzaintza, EITB, etab.

José Antonio Ardanza Garro

1985etik 1999ra izan zen lehendakaria. Garai hartan autogobernua garatzen eta zabaltzen jarraitu zuten. Nabarmentzekoa izan zen Ajuria Eneako Ituna (1988), indarkeria gaitzesten zuten euskal alderdi politiko guztien arteko ekintza-batasuna lortu zuena.

Juan José Ibarretxe Markuartu

1999tik 2009ra izan zen lehendakaria. Ibarretxe lehendakariak Gernikako Estatutuaren erreforma bultzatu zuen, baina azkenean ez zen gauzatu; izan ere, Espainiako Diputatuen Kongresuak ez zuen onartu. Erreforma hori Ibarretxe Plana izenarekin ezagutzen da.

Patxi López Álvarez

2009tik 2012ra izan zen lehendakaria. Gernikako Estatutua ezarri zenetik, lehen lehendakari ez-abertzalea izan zen. Haren **agintaldian** enpresaburuen eta sindikatuen arteko elkarrizketa bultzatu zen, patronalaren eta langileen arteko akordio zabalak lortzeko.

Iñigo Urkullu Errenteria

Lehendakaria 2012tik gaur egun arte (2023. urtea). Urkulluren agintaldian, Eusko Jaurlaritzak COVID-19aren pandemiak sortutako egoera zaila kudeatu behar izan zuen.

HIZTEGIA

AGINTALDIA. Politikari batek bere karguan jarduten duen denbora da.

EUSKO IKASKUNTZA. Erakunde zientifiko-kulturala da. 1918an Arabako, Bizkaiko, Gipuzkoako eta Nafarroako aldundiek sortu zuten, euskal kultura garatzeko.

ESKUMENA. Erakunde publiko, agintari edo administrazio bati dagozkion lege-atribuzioak dira.

FORUAK. Leku edo lurralde bateko usadio eta ohiturak biltzen eta finkatzen dituzten arau idatziak dira, baita erregeak edo jaunak garai batean hiribildua osatzen zuen komunitate bati emandako arau, pribilegio, eskubide eta betebeharrak ere.

FRONTE POPULARRA. Espainiako II. Errepublikaren garaian, 1936ko hauteskundeetan, ezkerreko alderdiek osatutako koalizioa da.

GANBERA. Espainiako autonomia-erkidego bakoitzak bere botere legegileari erkidegoko ganbera edo parlamentu autonomikoa izena ematen dio. Autonomia bakoitzak bere izen ofiziala arautzen du.

JOSE ANTONIO AGIRRE LEKUBE. (Bilbo, 1904 - Paris, Frantzia, 1960) Eusko Jaurlaritzako lehen lehendakaria eta Eusko Alderdi Jeltzaleko (EAJ) buruzagia. Gerra Zibilaren garaian Eusko Gudarostearen buruzagia izan zen eta defentsa antolatzen saiatu zen. Gerra-amaieran atzerrira joan zen eta Europar Batasunaren sortzaileekin harreman politikoak izan zituen. Trebetasun handia zuen aurkari politikoaren artean elkarrizketa bultzatu eta adostasuna lortzeko.

KONSTITUZIOA. Estatu baten arauak eta oinarriak zehazten dituen legea da. Bertan arautzen dira estatuko botere-antolaketa eta banaketa, hiritarren oinarrizko eskubideak eta betebeharrak, eta politikarako oinarrizko prozedurak.

LURRALDE HISTORIKOAK. Gernikako Estatutuan horrela deitzen zaie antzinako foru-lurraldeei (Araba, Gipuzkoa eta Bizkaia).

SUFRAGIO UNIBERTSALA. Adinez nagusiak diren hiritar guztiei botoa emateko eskubidea ematen dien hauteskunde-sistema da. Hau da, ez zaio botoa ukatzen adinez nagusia den inori, edozein dela ere haren egoera ekonomikoa, sexua, arraza edo erlijioa.

ZERGA. Biztanle, familia edo enpresa bakoitzak Administrazioari zerbitzu publikoen gastuei aurre egiteko ordaindu behar dion dirua da. Udalek, aldundiek eta estatuek jasotzen dituzte zergak. Diru hori ospitaleak, eskolak, kiroldegiak eta herritarrei eskaintzen zaizkien zerbitzuak eta eraikinak egiteko erabiltzen da, baita Administrazioaren zerbitzu publikoetan lan egiten duten langileei ordaintzeko ere; adibidez, irakasle, mediku, erizain, suhiltzaile eta abarrei.

